

НАЈРАНИЈИ ПРОЗНИ ТЕКСТ О ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

Први прозни састав о српском устанку из 1804. године објавио је код нас Јоаким Вујић 1805. године. Унео га је у француску граматику коју је „сочинио“, односно компиловао, из више других граматика.¹ Трагајући за њеним извором, Нићифор Вукадиновић је поменуо и текст о устанку и цитирао из њега две-три реченице.² Испитујући даље изворе Вујићеве граматике, Пера Половина изражава сумњу у оригиналност Вујићеве замисли да објави текст о устанку и указује још на један Вујићев извор, на Курасову француску граматику на немачком језику. У њој под одељком *Man fraget nach neuen Zeitungen* има неколико редака о томе како су Французи опсели Филипсбург и како су се повукли испред Еугена Савојског.³

Сматрам да је сумња у Вујићеву оригиналност, бар у овом случају, неоснована. Он је од Кураса могао добити само општи подстицај да напише свој одељак *Pour demander des nouvelles — О вопрошенију новина*. Али, мада се иначе чврсто држао текстова граматики из којих је компиловао, Вујић у овом одељку пише о српском устанку на неколико страна. Није се повео за Курасом, који је писао о победи Еугена Савојског над Французима, мада је овај као победилац Турака и ослободилац Београда био код Срба врло популаран.

О српском устанку Вујић није писао само због тога што су то биле савремене новости. Утицало је на то његово родољубље, а највише чињеница што је своју француску граматику писао и спремао за штампу у Трсту, где је устанак у Србији дочекан са интересовањем и одушевљењем и где је Доситеј успео да сакупи богате новчане прилоге за устанике. Познато је да је и застава устаницима послата из Трста. О устанку се, природно, међу тршћанским Србима много расправљало. Доситеј је одушевљено написао *Песму на инсурекцију Сервијанов*.⁴ У свим крајевима где су Срби живели владало је радосно узбуђење и понос због устанка; у њега су полагане велике наде за коначно ослобођење од Турака. И сам митрополит Стратимировић обавештавао је преко писама Вићентија Ракића, тада пароха цркве Св. Спиридона у Трсту, о устанку.⁵ Преко њега су, посредно, Срби Тршћани сазнавали о овоме. Вујић је могао и непосредно да

¹ Руководство къ французствѣй грамматикѣ во употребление славено-сербскія юности... Въ Будинѣ градѣ, 1805, 341—347.

² О француској граматици Јоакима Вујића, Прилози КИФ, 1935, књ. XV, 33.

³ Уџбеници француског језика код Срба до 1914, Београд, 1964, 16.

⁴ Венеција, 1804.

⁵ Драгољуб Павловић, Вићентије Ракић, Гласник Историјског друштва, Нови Сад, књ. VIII/1936, 17.

се обавештава из ових писама јер је Ракића добро познавао и назива га својим „присним благодјетљем“.⁶ Није онда ни чудо што је Вујић, иначе врло несамосталан, унео у своју француску граматiku текст о устанку. Како је слабо познат, овде га објављујемо у целини.

Почетак устанка и прву годину ратовања Вујић приказује тачно, а, као што се по садржини и стилу текста види, податке је узимао из мађарских, немачких и талијанских новина. Поред објективног изношења чињеница, Вујић је испољио и своје родољубље желећи да га пренесе и на омладину, којој је граматика у првом реду била намењена.

Француски превод који Вујић даје упоредо са српским текстом углавном је добар. Сем неколико морфолошких и ортографских има само једна једина крупна грешка, где је француска реч погрешно употребљена.

Вујићево интересовање за устанак још се појачало када је као учитељ од 1806. до 1809. године живео у Земуну. У *Путештвију по Србији*, говорећи о храбрости Срба, он пише: „Ја сам њихово хероичество, храброст и војническу верност искусити могао лета 1806. ноемврија 30. у време сербског војда Г. Петровића, или Кара-Ђорђија, при отјатију Београда од Турака; пак онда сам сопственима очима мојима гледао како се град атаком и штурмом напада и од непријатеља отима; ја сам се овде морао дивити и чудити њиховој храбрости и херојском духу, кога и сами њихови непријатељи Турци напоследок припознадоше и не могавши више храбрости њиховој противостати принуђени су били Београд предати.“⁷ Вујић исто тако помиње да је виђао у земунском парламентау Васу Чарапића, „трепетострашног сербског хероја“.⁸

Године 1807. Вујић је био осуђен на четири дана грађанског затвора јер је помогао двојници Новосађана да се пребаце у Београд устаницима.⁹

Свакако је занимљиво и доста лепу светлост баца на Вујића, који није био чврстог карактера, што на тридесет и три места помиње Карађорђа у *Путештвију по Србији*, понекад са дивљењем и пијететом, мада му је Милош Обреновић омогућио ово путовање и материјално помогао објављивање ове књиге.

И најзад, Вујић је у Новом Саду 1843. године објавио драму о Карађорђу¹⁰ коју је већ 1815. године представљао са својом позоришном трупом у Сегедину, прерадивши је од мађарског писца Иштвана Балого. Изгледа да је она много измењена за штампу.

Сви ови подаци сведоче да је Вујић лично био дубоко заинтересован за устанак и према томе да је текст о устанку написао и унео у француску граматiku из сопствених побуда.

⁶ *Животоописание*, Карлсгадт, 1833, 347.

⁷ Будим, 1828, 348—349.

⁸ Исто, 304.

⁹ *Грађа из земуних архива*, књ. I, 1804—1808, Београд, 1955.

¹⁰ *Сербский вождь Георгий Петрович иначе нареченный Црный или отятие Београда отъ Турака*, у Новомъ Саду, 1843.

Quelles nouvelles nous apprendrez vous?

N'avez-vous lu la gazette?

Oui, je l'ai lue. On dit que les Serviens se soyent mis en liberté moyennant leur chef nommé Czerni George autrement George Petrovics et qu'ils ayent delivré toute la Servie leur patrie de l'esclavage barbare et insupportable des Turcs.

Est-il possible ce que vous venez de me dire, mon cher monsieur?

Ce n'est que la pure verité, car les gazettes dernières de Bude, de Presbourg, de Venise, et de Trieste en parlent beaucoup savoir que les Serviens ont soumis à leur armes les villes de Schabacz, Roudnick, Valjevo, Possarevecz et beaucoup d'autres, y laissant en repos les Turcs qui se tenierent tranquille et faisant passer à fil d'épée, eux qui s'opposioient.

Oh Dieu, je souhaite de tout mon coeur qu'ils eussent delivré ces gens dignes de pitié de leurs peines cruelles!

On écrit aussi que leur chef Czerni George avec d'autres commandants nommés: Jacques Stephanovics, Tcharapics, Glavach et autres assiègent avec leur nouvelle armée depuis six semaines la forteresse de Belgrade, qu'ils ont fermé tous les passages de manière que les Turcs qui se trouvent dedans ne peuvent avoir les provisions de bouche nécessaires et par consequent qu'ils meurent presque de faim.

Mais dites moi, je vous en prie, quel a été l'origine de cette revolution?

Les raisons, vous les saurez bientôt. La première est que les quatre dayes nommés Koutchouck Alia, Memet-àga, Moula-Jou-souph et Aganlia qui gouvernoient toute la Servie conjointement au Bacha nommé Aga ou Assan Bacha ont fait mourir d'une manière terrible beaucoup de personnes

Што ћете нам ново казати?

Нисте ли читали новине?

Јест, ја сам их читао. Сказује се да Србли чрез једног својег војда именем Церног Георгија, иначе Георгија Петровича јесу себе у слободу поставили и целу Србију, своје отечество, от варварског и несносимог робства турског ослободили.

О је ли то могуће што ми кажете, мој драги господине?

Ово јест права истина, јербо последње новине будимске, пожонске, венецијанске и тријестске казивају много о њима, то јест оне казују да Србли вароше и градове Шабац, Рудник, Ваљево и Пожаревац и јеште друге проче јесу оружијем под своју власт подложили, и Турке, који су добри били на миру оставили, а эле што су се год нашли под сабљу обратили.

О Боже, ја би' из всег мојег срдца желио да би се ови сожаленија достојни људи от њивог немилосердног ослободили мученија!

Пише се такожде да њиов војд Церниј Георгије с прочим началници именујема Јаковом Стефановићем, Чарапићем, Главашем и другима јесу преже шест недеља Белиград с новим њиовим војнством обсели, све путове затворили тако да Турци који се унутра наоде не могу нужднаја припитанија имати и следователно да морају от глади умрети.

Обаче кажите ми, просим вас, кто је био начало овог возбужденија?

Уроке будете сад знати. Первиј јест да четири даије, именем Кучук-Алија, Мемет-ага, Мула-Јусуф и Аганлија, који су с целом Србијом купио (треба купно) с њиовим пашом именом Агом или Асан пашом владали; ови исти јесу многа невина бића како свјашченическа

innocentes ecclesiastiques aussi bien que séculières. La seconde qu'ils avoient imposé de charges immenses aux sujets que ces derniers n'étoient capables de payer annuellement.

Je connois fort bien la cruauté des Turcs car j'ai été trois mois à Krouchevez, où j'ai dû expérimenter les vexations terribles, dont ils oppriment les chrétiens.

On écrit pareillement que les quatre dayes ont été obligés il y a trois jours de quitter la forteresse de Belgrade et de se sauver par la suite en passant le Danube, mais qu'ils ont été attrapés par les Serviens avec tout leur monde dans le voisinage d'Orsova, qu'on leur a coupé les têtes, que l'on envoya au Bekir-Bacha à Belgrade et qu'on a fait main basse sur toute leur escorte.

Ce n'est que juste; mais qu'en dit le Grand Seigneur? En est-il content?

Qu'est ce qu'il peut dire? Ausitôt qu'il en a appris la nouvelle avec les motifs qui ont produit cette revolution, il a fait donner l'ordre par le divan de tuer tous les kerchailles et mauvais Turcs et de ne faire grâce à aucun d'eux car depuis huit ans il n'en a pas reçu une para des impositions ou charges qu'ils partageoient entre eux en opprimant le peuple Servien et tous les sujets d'une manière si barbare qu'il est impossible de peindre leurs actions abominables envers les chrétiens.

Oh Dieu, ayez pitié des pauvres chrétiens, faites cesser leurs larmes amères, delivrez les de la servitude inhumaine des Turcs, et je prierai le Créateur ardemment pour eux.

тако равно и мирска једним грозним и немилосердним начином уморили; вториј јест што су несносимиј данак својим подаником наложили тако да га нису могли ови бедни људи јежегодно исплаћивати.

Ја весма добро познајем свирепство турско јербо сам био три месеца у Крушевцу, гди сам морао њиова безчеловечија искусити, с којима они поступају против христијана.

Пише се такожде да она четири даије прежде три или четири дана морали су Белиград оставити и по Дунаву бегством себе спасти; обаче они бише с целим њиовим људством от Сербља нападени у путу при Оршави који им потом абије главе отсекоше и послаше у Белиград к Бехир паши, а проче њиово људство све на комаде исекосе.

То се њима није неправедно случило; обаче што говори турски цар? Је ли он с тим задовољан?

А што ће говорити? Понеже како је разумео узроке из којих ово возбуждење произишло јест, тако је издао заповед из дивана све керцалије и эле Турке убити, и никоју милост и живот поклонити јербо от осам лета јеште он от њих није ни паре у име трибута илити наложенија примио; све су они измежду себе делили мучећи бедни народ сербскиј и своје поданике на један таковиј немилосердниј начин да није можно описати њиова свирепа и гадна дела против христијана.

О Боже! Буди ти милостив бедним христијаном; услиши њиове горке проливајуште сузе, избави их от безчеловечног робства турског, и ја усердно за њи тебе створитеља молити буду.

LE TEXTE EN PROSE LE PLUS ANCIEN RELATIF AU PREMIER
SOULÈVEMENT SERBE

Le texte en prose le plus ancien relatif au premier soulèvement serbe de 1804 a été publié par Joachim Vouitch en 1805 dans sa grammaire franco-serbe, sous l'aspect d'un dialogue ayant pour titre *Pour demander des nouvelles*. D'ordinaire auteur fantaisiste et compilateur, Vouitch est dans ce cas original et documentaire. Le soulèvement eut un retentissement dans toutes les régions habitées par les Serbes, même dans une ville aussi éloignée comme Trieste où Vouitch résidait au début de la revolte. Dans son texte il indique avec précision le commencement et le développement du soulèvement pendant la première année. Il y fait voir son patriotisme qu'il voudrait communiquer à la jeunesse serbe à laquelle sa grammaire était destinée. Même plus tard, dans son oeuvre *Un voyage à travers la Serbie*, Vouitch mentionne avec admiration le Premier soulèvement de Kara Georges. Il a écrit ou plutôt remanié suivant l'original hongrois, le drame de Kara Georges, dont l'auteur est Ichtwan Balog.

Jelena Šaulić